

ВИЗНАЧЕННЯ АГРАРНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТЕРИТОРІЇ З МЕТОЮ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

Під впливом господарської діяльності людини в геосистемах відбувається багато змін. Нераціональне природокористування стає причиною порушення взаємозв'язків в природних системах, їх деградації, посилення розвитку різноманітних негативних географічних процесів (ерозійних, еолових, зсувових, соліфлюкційних, селевих, заболочування, засолення тощо), зменшення продуктивності природних ресурсів, втрати геосистемами здатності до саморегуляції та самовідновлення тощо. Тому при спробах вирішення екологічних проблем, в тому числі оптимізації землекористування, необхідно враховувати рівень антропогенної перетвореності земельних ресурсів, що є важливим показником екологічності господарської діяльності.

Таким чином, аграрне навантаження є одними із головних критеріїв еколого-географічного районування території, що в свою чергу спрямоване на виявлення особливостей територіального прояву змін і перетворень людською діяльністю основних природних процесів і компонентів природи.

Метою дослідження є визначення аграрного навантаження території Тернопільського адміністративного району. *Задачею* для досягнення поставленої мети є аналіз структури землекористування задля його оптимізації.

В історичному аспекті значне збільшення антропогенного навантаження було спричинене необґрунтованим розорюванням значних площ. Це призвело до порушення балансу між площами орних земель, пасовищ, лісових насаджень та негативно вплинуло на стан природних компонентів агроландшафтів. У результаті природні ландшафти практично зникли, ґрунт, як природний компонент, у значній мірі втратив властиві йому можливості до саморегулювання.

Дослідження Н.Ф. Реймарса показали, що для збереження екологічного балансу необхідно, щоб природні та квазіприродні ландшафти займали не менше 60% території [1]. У такому випадку сумарний антропогенний вплив не буде перешкоджати процесам самоорганізації та саморегуляції. Сучасна територіальна структура землекористування не відповідає тим нормам, які б забезпечували стале функціонування та відновлення земельних ресурсів.

Так, у регіоні дослідження, дуже висока розораність – 84,2 %. Найвищі показники розораності мають господарства “Острівське” (99,0 %), “Драганівське” “Товстолюзьке” (98,5 %), а найнижчі показники у господарствах Романівської сільської ради (с/р) (58,0 %), Лозівської с/р (62,3 %). Відповідно частка пасовищ коливається від 0,4 % (Острівська с/р, Чернелево-Руська с/р) до 6,4 % у Великобірківській с/р. В середньому по району цей показник становить 4,3 %. Сіножаті в Тернопільському районі займають 4,3 %. Найбільший процентний вміст цих угідь у Великобірківській с/р – 19,0 %, найменший у господарстві “Зоря” – 0,2 %. Що стосується багаторічних насаджень, то частка їх структури земельних ресурсів району мізерна і становить 0,3%.

Слід також зазначити, що на протязі останнього десятиліття, переважно внаслідок економічної кризи, антропогенний тиск на земельні ресурси дещо зменшився. Підтвердженням цього є те, що площа ріллі в цілому по Тернопільській області зменшилась з 859,5 тис. га у 2000 році до 848,6 тис. га у 2006 році. Відповідно зросла площа багаторічних насаджень, пасовищ і, зокрема, лісів та інших лісовкритих площ з 198,3 до 200,4 тис. га [2].

Отже, простежується чітка тенденція до зменшення площі ріллі, що пояснюється не тільки переведенням орних земель до інших категорій сільськогосподарських угідь та зменшення обсягів рекультивації порушених і відпрацьованих земель, але й відведення ріллі

Визначення аграрного навантаження території Тернопільського адміністративного району в розрізі сільських рад (за даними Управління статистики в Тернопільській області)

№ п/п	Адміністративні утворення (сільські ради)	Загальна площа земель (га)	Площа меліорованих земель (га)	Площа с/г земель (га)	Маса гербіцидів (л/га)	Чисельність самохідних с/г агрегатів на 1га с/г земель	Аграрне навантаження
1.	Баворівська	2156,0	1068,0	1826,85	0,5	0,006	0,07
2.	Байковецька	1924,0	349,0	1724,76	0,4	0,005	0,04
3.	Буцнівська	2633,0	-	2269,80	0,3	0,0009	0,003
4.	Великоглибочецька	2500,0	-	1893,00	0,7	0,004	0,003
5.	Великолуцька	1922,0	1021,0	1758,74	0,2	0,004	0,02
6.	Грабовецька	1922,0	-	1708,65	3,8	0,007	0,4
7.	Дичківська	1601,0	227,0	1370,18	0,6	0,015	0,2
8.	Довжанська	2037,0	-	1887,29	0,6	0,01	0,1
9.	Домагорицька	1836,0	66,0	1719,50	3,1	0,03	0,2
10.	Драганівська	2222,0	729,0	1775,00	0,7	0,01	0,2
11.	Дубовецька	1564,0	-	1238,00	1,2	0,004	0,07
12.	Івачівська	1856,0	145,0	1522,71	2,5	0,03	1,3
13.	Ігровицька	2169,0	-	2021,00	1,6	0,008	0,2
14.	Йосипівська	891,0	-	818,00	1,4	0,01	0,2
15.	Козівська	1989,0	-	1870,21	1,8	0,003	0,09
16.	Лозівська	1915,0	-	1355,91	0,6	0,015	0,1
17.	Малоходачківська	3091,0	1894,0	2732,92	0,6	0,01	0,2
18.	Миролобівська	2749,0	-	1563,79	0,5	0,009	1,0
19.	Мишковицька	1772,0	402,0	1305,18	2,3	0,002	0,09
20.	Настасівська	3543,0	78,0	3295,07	1,9	0,003	0,1
21.	Острівська	2170,0	-	1566,48	1,4	0,002	0,03
22.	Плотицька	2493,0	143,0	2035,62	0,9	0,007	0,1
23.	Почапинська	2657,0	131,0	2490,03	0,5	0,003	0,03
24.	Романівська	1752,0	-	1401,90	0,3	0,005	0,02
25.	Скоморохівська	3057,0	373,0	2492,96	1,2	0,005	0,1
26.	Смиковецька	1279,0	-	1141,22	1,3	0,006	0,1
27.	Велика Березовиця	2446,0	148,0	2028,97	0,3	0,002	0,009
28.	сmt. Великі Бірки	2193,0	599,0	1681,26	1,1	0,01	0,2
29.	Стегниківська	1759,0	-	1419,11	1,1	0,02	0,3
30.	Ступківська	759,0	-	553,53	1,1	0,01	0,1
31.	Товстолузька	1875,0	100,0	1615,00	0,3	0,004	0,02
32.	Чернелево-Руська	2592,0	634,0	2361,39	1,7	0,006	0,2
33.	Шляхтинецька	1455,0	-	1161,69	1,9	0,007	0,2
34.	Ангелівська	405,0	160,0	251,3	1,7	0,03	1,2
35.	Мар'янівська	889,0	1484,0	716,5	1,8	0,03	2,0
	Район	70093,0	9751,0	58573,52	1,1	0,03	0,6

Основними впливами землеробства на геосистеми є: розораність земель, їх меліорованість, інтенсивність механізації землеробства та кількість отрутохімікатів, що вноситься на поля. Синтетичною характеристикою сумарного аграрного навантаження від цих факторів може бути оцінка:

$$A_i = \frac{S_a + 1,5S_m}{S_i} \cdot \frac{M_i}{M} \cdot \frac{F_i}{F}$$

де: A_i – аграрне навантаження на i -ий адміністративний район; S_a - площа сільськогосподарських земель у ньому; S_m - площа меліорованих земель; S_i – площа району; M_i – число самохідних сільськогосподарських агрегатів на 1га сільськогосподарських земель i -го району; M - те ж середня для України; F_i – маса гербіцидів на 1га (середнє за 5 років) сільськогосподарських земель району; F – середня маса гербіцидів на 1га для України [3].

Узагальнена характеристика аграрного навантаження згідно формули, за якою воно нами оцінювалось, представлена в таблиці 1 та на рис. 1.

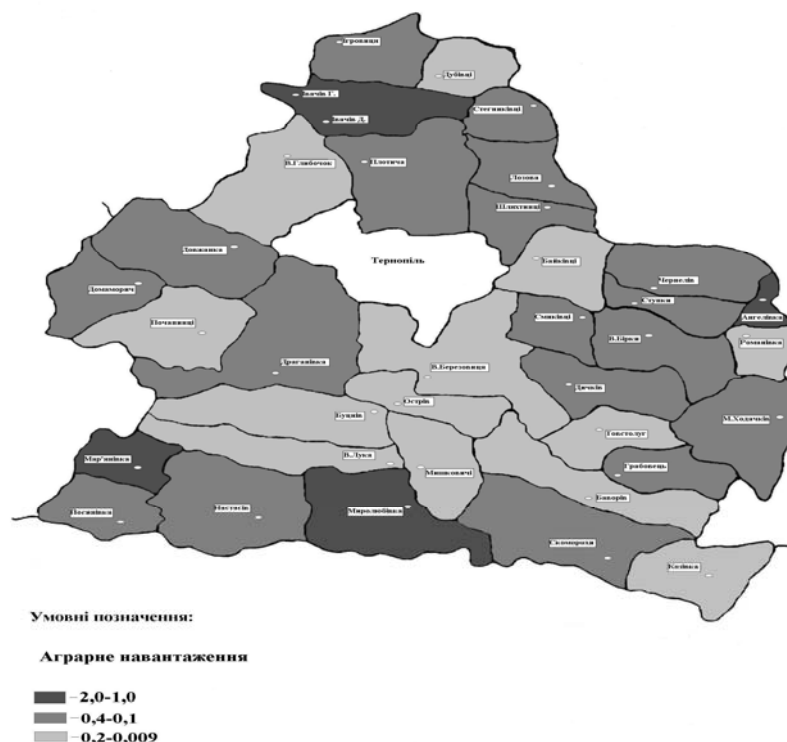

Рис. 1. Зонування території за аграрним навантаженням

Аналіз аграрного навантаження території свідчить про те, що на сучасному етапі природокористування підтримати екологічний баланс регіону практично неможливо. Сформоване під тягарем екстенсивної аграрної економіки трансформаційне землекористування, спрямоване на одержання максимального прибутку при мінімальних відтворювальних витратах, потребує подальшої глибокої науково обґрунтованої реконструкції, перебудови на екологічних принципах.

Виходячи з вище сказаного, можна намітити наступні шляхи оптимізації землекористування та збереження земельних ресурсів регіону:

1. збереження ґрунтів та їх корисних властивостей, максимальне запобігання втрат продуктивних земель, в тому числі обмеження відведення продуктивних земель для несільськогосподарських цілей;
2. своєчасне попередження і усунення деградації, забруднення, засмічення земель відходами виробництва і споживання, порушення та знищення ґрунтів, їх рослинного покриву;
3. недопущення промислової, сільськогосподарської і іншої діяльності, що погіршує природне екологічне функціонування та родючість ґрунтів;
4. своєчасне запобігання і усунення негативного впливу деградованих, забруднених і порушених земель на здоров'я і добробут населення, навколишнє середовище, природні ресурси, економічний і соціальний розвиток;
5. пріоритет інтересів охорони земель над економічними інтересами за умови збереження розумного співвідношення загальнонаціональних і приватних інтересів громадян.

Література:

1. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 639с.
2. Міністерство охорони навколишнього природного середовища. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області. Стан навколишнього природного середовища Тернопільської області у 2006 році

Summary:

Chebolda I.U. Determination of the agrarian load on a territory with the aim of the optimisation of the land tenure with Ternopil administrative district as an example. The aim of the research is to determine the agrarian load on the territory of Ternopil administrative district. The task to achieve the above-mentioned aim is the analysis of the structure of the land tenure to make it optimal.

УДК [574:504.54.06] (282.2)

Петро ЦАРИК, Ігор ВІТЕНКО

ГЕОЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ДОЛИНИ РІЧКИ ДЖУРИН

Геоecологічна ситуація річкової долини в цілому віддзеркалює екоситуації і екостани як окремих природних компонентів так і ландшафту в цілому. Це обумовлено тим, що з великої площі водозбірного басейну в річкову долину потрапляють найрізноманітніші стоки, які визначають якість річкової води. До річкової долини приурочені людські поселення з різноманітними господарськими об'єктами, а відтак екостан річкової долини в цілому відображає рівень екологічної культури населення, зрештою, існуючі традиції природокористування.

Проведені дослідження геоecологічного стану долини річки Джури́н є продовженням програми вивчення геоecологічного стану малих річок Поділля [8], в рамках якої було проведено подібне обстеження долини річки Гнізна [9].

Проблемам екологічного стану малих річок присвячені праці Фільчагова Л.П., Поліщука В.В. (1989), Паламарчука М.Н., Ревери О.З. (1991), Мережко О.І., Хімко Р.В. (1998), теорії та методології оцінки водокористування – праця Дорогунцова С.І., Хвесика М.А., Головинського І.Л. (2002), впливу техногенезу на річкові басейни – Мольчака Я.О., Герасимчук З.В., Мисковець І.О. (2004), охороні природи у верхів'ях рік – Стойка С.М. (2004) та ін.

Метою проведеного дослідження було виявлення основних чинників, що формують геоecологічну ситуацію, відмінностей екостанів на різних відтинках річкової долини, впливу особливостей природокористування і життєдіяльності населення на неї.

Джури́н – річка, яка бере свій початок на границі Чортківського і Бучацького районів на 2 км південніше с. Мартинівка від злиття двох витоків. Довжина річки складає 51 км, площа басейну 301 км². Абсолютна висота витоку становить 358 м, гирла – 153 м. Падіння річки складає 205 м, середній похил – 4,02 м/км. За шкалою класифікації річок Джури́н відноситься до малих річок довжиною від 26 до 100 км. За особливостями середнього похилу Джури́н наближається до гірських річок, що обумовлює значні гідроенергетичні ресурси.

Впродовж своєї течії річка приймає 10 приток довжиною 2-8 км, найбільші із приток річка приймає у верхів'ї – каналізовану і зарегульовану ставком притоку яка впадає південніше с. Джури́нська Слобідка; в пониззі – річку Поросячку, що впадає в головну водну артерію між селами Нагоряни і Устечко. Зарегульованість стоку основної ріки відсутня, в той же час на притоках збудовано 6 ставків.

За морфологічними особливостями річкову долину можна поділити на 2 відтинки: верхній, з коритоподібною долиною до с. Кошилівці; і нижній, каньйоноподібний – до впадіння річки у Дністер.

Геоecологічна ситуація долини річки Джури́н обумовлена наступними чинниками:

- високим ступенем сільськогосподарської освоєності території близько 85%;
- надмірною розораністю басейну річки (понад 60%);
- низькою залісненістю території (близько 10%);
- приуроченістю 10 сільських населених пунктів до річкової долини;